

Gustáv Dianiška a kolektiv: Kriminológia

Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., Plzeň, 2009, 326 stran

Jakub Chromý*

Letos uplyne 125 let od doby, kdy italský profesor práva *Raffaele Garofalo* poprvé užil pojem kriminologie ve své knize „*Criminologia*“. Kriminologie se jako samostatný vědní obor konstitovala ve druhé polovině devatenáctého století v Itálii a jejímu vzniku předcházela celá řada prací předních světových myslitelů, kteří se otázkou zločinu zabývali. Proces postupné institucionalizace tohoto oboru pokročil natolik, že v současnosti existuje celá řada kriminologických výzkumných institutů, bezpočet kriminologických učebnic a monografií, kriminologie se přednáší na univerzitách a existují i samostatné kriminologické fakulty.¹

V posledních pěti letech byly vydány velice zdařilé kriminologické učebnice určené pro posluchače brněnské, respektive plzeňské² a pražské³ právnické fakulty. V druhém pololetí roku 2009 se na knižním trhu objevila i nová učebnice s názvem *Kriminológia*. Ačkoli jde o slovenský titul, byla vydána v tuzemském vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, které působí v oblasti práva, ekonomie, filosofie, psychologie, politologie a dalších humanitních oborů.

Jmenovaná učebnice vychází z potřeb studijního programu práva na Právnické fakultě Trnavské univerzity v Trnavě, kde je kriminologie zařazena jako povinný předmět v závěrečném ročníku magisterského studia. Kriminologie zde zaujímá poměrně významné místo, kdežto na českých právnických fakultách bývá koncipována pouze jako volitelný výběrový předmět, který má sloužit studentům, kteří se chtějí podrobněji zabývat trestním právem a kriminálními vědami. V předmluvě autoři konstatují, že obsah učebnice si nečiní nárok na všestrannou analýzu a prezentaci kriminologických poznatků. Publikace je uspořádána tak, aby

odpovídala požadavkům studijního programu předmětu kriminologie a aby zabezpečila osvojení základních systémových prvků kriminologie. Student má možnost využít další kriminologické učebnice (příp. monografie) a získat tak originální poznatky. Nejde tedy o napodobování nebo opakování jiných učebnic. Studentovi je doporučeno, aby si všiml dalších literárních zdrojů a obohatil se o jejich silné stránky. V tomto ohledu je třeba předsevzatému záměru autorů dát za pravdu. Ve srovnání s ostatními kriminologickými učebnicemi, vydanými pro účely právnického studia, má recenzovaná učebnice menší rozsah a vlastní styl zpracování.

Kolektiv autorů recenzované učebnice je složen z pedagogů Katedry propedeutiky právnických předmětů a Katedry trestního práva a kriminologie Právnické fakulty Trnavské univerzity v Trnavě. Text byl zpracován pod vedením *Prof. PhDr. Gustáva Dianiška, CSc.*, který od roku 2000 působí na trnavské právnické fakultě; v současnosti je vedoucím katedry propedeutiky právnických předmětů a rovněž participuje na činnostech katedry trestního práva a kriminologie. Další čtyři spoluautoři, jmenovitě *Ing. Jana Koprlová, Ph.D., JUDr. Tomáš Strémy, JUDr. Miroslava Vráblová, Ph.D.* a *JUDr. Viktor Kubala*, jsou vysokoškolskými učiteli na téže fakultě, podílejícími se na výuce kriminologie. Přestože se jedná o věkově mladé autory, po stránce publikační a vědecko-výzkumné již nasbírali řadu zkušeností, což se pozitivně odrazilo při zpracování této učebnice.

Vyzdvihnout je třeba volbu didaktického pojetí učení o zločinu. Každá kapitola učebnice má srozumitelnou a jasně stanovenou strukturu. Text působí kompaktním dojmem, což v případě vícečlenného autorského kolektivu není samozřejmé. Přístupnost učiva je zvyšována nápadem autorů včlenit do textu interaktivní prvky, jimiž čtenáře – studenta vtáhnou do problematiky. Jednak tím, že se má zamyslet nad výsledky vybraných empirických výzkumů, jednak tím, že řeší zadané úkoly z oblasti aplikace kriminologie. Tak například z nabídnutých osobnostních dimenzí má student identifikovat představu o osobnosti bytového zloděje. Klíč k řešeným úlohám najdeme na konci učebnice. Škoda jen, že uvedené interaktivní prvky nejsou zastoupeny zcela rovnoměrně a poněkud se vyskytují v obecné části učebnice. Další ukázkou didaktického přístupu je, že závěr každé kapitoly obsahuje základní teze, slovník klíčových poj-

* JUDr. Jakub Chromý, asistent Nejvyšší státní zástupkyně a externí doktorand Katedry trestního práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno.

¹ Viz Institut pro kriminologii a sociální prevenci [online] [cit. 2009-11-09]. Dostupné z:

<<http://www.ok.cz/iksp/kriminologie.html>>.

² Kuchta, J., Válková, H. et al. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005, 554 stran.

³ Novotný, O., Zapletal, J. et al. *Kriminologie*. 3. přepr. vyd. Praha: ASPI, 2009, 527 stran. Předešlá vydání této učebnice jsou taktéž využitelná; poznatky tam uvedené ale nemusí být aktuální a po obsahové stránce jsou kratší.

mů a seznam literatury. Je tak umožněna reflexe s cíly, které jsou nastíněny úvodem každé kapitoly. Zmíněné náležitosti uvítají studenti při přípravě na zkoušku, ale poslouží i všem čtenářům k rychlé a věcné orientaci. Ocenit lze přítomnost tabulek a grafů, což podtrhuje vědecký základ práce. V učebnici rovněž najdeme několik obrázků, jejich počet je však nízký a svědčí o nahodilosti výběru. To ale neubírá na celkové čtivosti recenzované publikace.

Obsah učebnice je přehledně rozvržen do dvou základních partií, a sice na *Všeobecnou část* a *Zvláštní část*.

Všeobecná část obsahuje šest kapitol (strana 11–116). První kapitola *Předmět, místo a úlohy kriminologie* vysvětluje kriminologii jako vědu o zločinu. Nastíněny jsou její specifické znaky. Vztahy kriminologie k ostatním vědám jsou bohaté, složité a mnohvrstevnaté. Mezi základní úlohy kriminologie patří získávání objektivních poznatků o podstatě kriminality, zpracování těchto poznatků a návrhy na její kontrolu, a rovněž zkvalitnění vzdělávání v kriminologii a její uplatnění ve společenské praxi. Kriminologie disponuje vlastní metodologií a pro získávání empirických faktů využívá plejádu metod, nejčastěji pozorování, dotazování a analýzu dokumentů. Druhá kapitola *Fenomenologie kriminality* se zabývá východisky kriminologie. Na základě skutečností zjištěných v realitě společenského života je hodnocen stav, struktura a dynamika kriminality. Zpracována je fenomenologie kriminality od roku 1989 do roku 2006, pokud jde o vývoj jednotlivých druhů kriminality na území Slovenské republiky. Třetí kapitola *Etiologie kriminality* pracuje s kategoriemi příčina, podmínka, motiv, okolnost a faktor. Správně je akcentováno, že ne vždy jsou tyto pojmy dostatečně vysvětlovány a dochází k potížím při jejich používání. Čtvrtá kapitola *Pachatel trestné činnosti* se věnuje charakteristice pachatele v kriminologii. Pozornost je soustředěna na psychologii osobnosti a forenzní psychologii. Kriminologie operuje s typologiemi a typy pachatelů. Autoři tvrdí, že tato problematika je dynamická, otevřená a vyžaduje invenční úvahy a výzkumné aktivity. Pátá kapitola nese název *Oběť trestného činu*. Osobnost oběti chápe jako situačně strukturovaný a biopsychosociálně svébytně determinovaný systém psychické regulace sociální interakce s dynamicky strukturovaným a hostilně zaměřeným sociálním prostředím. Zabývá se viktologií, to jest vědou o oběti. Upozorňuje na proces viktimizace při němž je poškozována osobnost člověka a způsobována újma. *Prevence kriminality* zakládá šestou kapitolu učebnice. Prevence kriminality je cílevědomé, plánovité, koordinované a komplexní působení na příčiny a podmínky, které vyvolávají nebo umožňují kriminalitu, s cílem ji předcházet, potlačovat a zamezovat. Zmíněna je činnost národních a mezinárodních organizací v oblasti prevence kriminality.

Zvláštní část učebnice se pak skládá z desíti kapitol (strana 121–277). Autoři se zde pokusili vypořádat

s vybranými druhy kriminality, které bývají v soudobých učebnicích kriminologie popisovány. Vždy je obtížné určit, který kriminální jev bude podroben detailnějšímu zkoumání, a to při omezeném publikačním rámci a jeho využitelnosti pro vysokoškolskou výuku v oboru právo. Autoři recenzované učebnice zvolili zásadní témata, a sice: *Majetková kriminalita*, *Hospodářská kriminalita*, *Násilná kriminalita*, *mravnostní Kriminalita*, *Drogová kriminalita*, *Počítačová kriminalita*, *Kriminalita mládeže* a *Organizovaná kriminalita*. Každá z těchto kapitol se přidržuje jednotné struktury, obsahuje vymezení pojmů, typologii pachatele, příčiny kriminality a prevenci kriminality. Zpracování zvláštní části učebnice vyznívá zdařile a poskytuje dostatečnou a vyváženou představu o kriminalitě na Slovensku i v zahraničí. K diskusi by možná bylo, proč autoři nepodali poznatky o stavu, vývoji a dynamice té které kriminality ve zvláštní části a spokojili se s základní fenomenologií, jak je publikována v druhé kapitole učebnice. Ovšem volba takového přístupu přináší i jistou výhodu, totiž zeslabuje závislost kriminologických závěrů na právní úpravě, čímž se udržuje nadčasovost této materie.

Stranou zájmu by neměly zůstat následující dvě kapitoly, které jsou v podání trnavské učebnice unikátní: čtrnáctá kapitola *Masmédia a kriminalita* a šestnáctá kapitola *Význam kriminologie pro činnost právníka*. Vliv masmédií na kriminalitu je podstatný a média je třeba považovat za integrální součást společnosti. V této souvislosti jsou zprostředkovány informace o výzkumech v oblasti masmédií a jejich vlivu na člověka a společnost. Je nezbytné si uvědomovat význam vlivu masmédií (zejména tisku, televize, filmu a internetu) na kriminalitu. Získat poznatky o úkolech hromadných sdělovacích prostředků při uplatňování a realizaci prevence. To podtrhuje teze, že kriminalita je sociálním jevem, kterým se média soustavně zabývají, navzdory tomu není tématem, kterému by byla odbornou veřejností věnována patřičná pozornost.⁴ V následující kapitole je zpřístupněn pohled na kriminologii jako na studijní předmět. Nastíněny jsou představy odborníků o významu kriminologie pro činnost právníka. Setkáme se tu s vlastním empirickým šetřením – zhodnocením názorů studentů na přínos studia nauky o zločinu. Autoři přílehavě konstatují, že názory studentů nejen zrealizují pohled na předmět kriminologie, ale jsou i zdrojem pozitivní motivace jeho rozvoje. Stále více studentů si po kontaktu s kriminologickými poznatky

⁴ Podrobněji srovnej příspěvky autora recenze: Chromý, J., Vesecká, R. Glosa: Prezentace kriminality v médiích aneb O čem se (ne)mluví. *Státní zastupitelství*. 2008, č. 10, s. 13–16. Chromý, J. Vesecká, R. Vliv televizního násilí na kriminalitu: mýtus nebo realita? *Státní zastupitelství*. 2009, č. 2, s. 6–10. Případně viz publikace: Vesecká, R., Chromý, J. *Kriminalita, veřejnost a média: problémy, o nichž se příliš (ne)mluví*. Praha: Linde. 2009. 124 stran.

uvědomuje pravdivost teze, že „trestní právo je bez kriminologie slepé a kriminologie je bez trestního práva bezbřehá“ (viz strana 276).

Závěr učebnice je věnován stručnému shrnutí ve slovenském, anglickém a německém jazyce. Orientaci v učebnici usnadňuje věcný rejstřík. Nechybí ani seznam literatury.

Učebnici *Kriminológia* lze doporučit slovenským i českým studentům vysokých škol humanitního a společenskovědního zaměření, tedy nejen posluchačům

právnických fakult. Rovněž poslouží těm, kteří se profesně věnují kontrole kriminality, zejména v systému trestní justice. Tato publikace není pouze sumářem shora nastolených poznatků – třebaže ve srovnání s jinými kriminologickými učebnicemi na značnou originalitu až tolik neaspirovala - jelikož v některých ohledech přináší nové poznatky a především nenásilnou formou zprostředkovává různé pohledy na problematiku kriminologie.